

memorii | jurnale

Născut în 1952 în Franța, jurnalist, tată a doi copii, Jean-Dominique Bauby a fost redactor-șef al revistei *Elle*.

Pe 8 decembrie 1995, un accident vascular l-a aruncat într-o comă profundă din care avea să iasă, dar cu toate funcțiile motrice distruse. E un pacient atins de sindromul *locked-in*, tradus literal: închis în sine. Nu mai poate mișca, mânca, vorbi și nici măcar respira fără ajutor. În tot acest corp inert, mai mișcă un singur ochi. Acest ochi – stângul – e legătura lui cu lumea, cu ceilalți, cu viața. Acest ochi îl ajută să scrie cartea de față, al cărei prim tiraj, de 25.000 de exemplare, e vândut într-o singură zi. Jean-Dominique moare în 9 martie 1997, la două zile după publicarea ei.

De același autor, *Raoul Levy, un aventurier du cinéma*, Lattès, Paris, 1994.

JEAN-DOMINIQUE BAUBY

Scafandrul și fluturele

Traducere din franceză
de Lidia Bodea

HUMANITAS

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Maria Nicolau
DTP: Mihaela Biscărean, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

JEAN-DOMINIQUE BAUBY
LE SCAPHANDRE ET LE PAPILLON
© 1997, Éditions Robert Laffont

© Humanitas, 2008, 2026, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Bauby, Jean-Dominique
Scafandru și fluturele / Jean-Dominique Bauby;
trad. din franceză de Lidia Bodea. – București: Humanitas, 2026
ISBN 978-973-50-8852-1
I. Bodea, Lidia (trad.)
821.133.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723/684 194

*Pentru Théophile și Céleste, dorindu-le
cât mai mulți fluturi.*

*Toată gratitudinea mea se îndreaptă înspre
Claude Mendibil, al cărei rol esențial în scrierea acestor
pagini va fi limpede pe măsura citirii lor.*

Prolog

Dincolo de perdeaua de pânză roasă de molii, o lumină lăptoasă anunță apropierea zorilor. Mă dor tălpile, îmi simt capul greu, ca o nicovală, parcă tot trupul mi-ar fi băgat într-un costum de scafandru. Camera mea iese încet-încet din penumbră. Privesc atent fotografiile celor dragi, desenele copiilor, afișele, biciclistul din fier alb pe care mi l-a trimis în ajun un coleg de la Paris și puterea care apasă peste patul în care sunt încrustat de șase luni, ca un crustaceu într-o cochilie părăsită.

Nu-mi trebuie prea mult timp de gândire ca să pricep unde sunt și să-mi aduc aminte că viața mea s-a schimbat brusc într-o vineri, pe 8 decembrie, anul trecut.

Până atunci, nici măcar n-auzisem vreodată vorbindu-se despre trunchiul cerebral. În ziua aceea, când un accident cardiovascular a scos din funcțiune trunchiul cu pricina, am descoperit cum nu se poate mai direct această componentă de bază a computerului nostru de bord, puntea obligatorie dintre creier și terminațiile nervoase. Mai demult, accidentul cerebral era numit apoplexie și, în urma lui, mureai pur și simplu. Progresul tehnicilor de reanimare a sofisticat pedeapsa. Poți scăpa, dar blocat în ceea ce, pe bună dreptate, medicina anglo-saxonă numește locked-in syndrome. Paralizat de

la creștet până în tălpi, pacientul e prizonier în el însuși, cu spiritul perfect intact și având drept unic mijloc de comunicare bătaia pleoapei stângi.

Se-nțelege, ultimul pus la curent cu toate aceste extrem de agreabile lucruri e chiar cel direct interesat. În ceea ce mă privește, am avut dreptul la douăzeci de zile de comă și câteva săptămâni de confuzie totală până să realizez cu adevărat proporțiile dezastrului. Am redevenit conștient abia pe la sfârșitul lui ianuarie, aici, în camera 119 a Spitalului din Berck, scăldată acum de cele dintâi raze ale zilei.

E o dimineață ca oricare alta. De la ora șapte, clopotul capelei începe din nou, la fiecare sfert de ceas, să marcheze fuga timpului. După armistițiul de peste noapte, plămânii mei chinuți suflă zgomotos. Sub cearșaful galben, crispare, mă dor mâinile, dar nu știu să spun dacă sunt fierbinți sau înghețate. Încerc să lupt împotriva anchilozei și-atunci declanșez o mișcare involuntară, care face ca brațele și picioarele să mi se miște câțiva milimetri. E, adeseori, suficient ca să-ți simți mai ușor un membru dureros.

Costumul de scafandru strânge mai puțin, iar spiritul poate hoinări ca un fluture. Câte nu sunt de făcut! Să zbori prin spațiu sau prin timp, să pornești înspre Țara de Foc ori către curtea regelui Midas...

Poți trece pe la femeia pe care-o iubești, ca să te strecorei lângă ea și să-i mângâi chipul încă adormit. Poți visa ori-cât și la orice, poți găsi Lâna de Aur, îți poți împlini visele de copil și visările de adult.

Dar gata, trebuie să mă adun! În primul rând, trebuie să pun la punct începutul acestor carnete de călătorie imobilă, ca să fiu pregătit atunci când persoana trimisă

de editorul meu va veni să le transcrie, sub dictare, literă cu literă. În mintea mea, macin de câte zece ori fiecare frază, tai un cuvânt, adaug un adjectiv, apoi învăț textul pe de rost, paragraf cu paragraf.

Șapte jumătate. Infiriera de serviciu îmi întrerupe firul gândurilor. Urmând un ritual precis, trage perdeaua, verifică traheotomia, picăturile, apoi pornește televizorul. Vrea informație. Pe moment, un desen animat spune povestea celui mai rapid broscoi din Vest. Ce-ar fi să fac un legământ, ca să fiu preschimbat în broscoi?

Scaunul

Nu mai văzusem până atunci atâtea halate albe în strâmta mea cameră. Infirmierele, îngrijitorii, kinetoterapeuta, psihologa, ergoterapeuta, neurologul, internii și chiar șeful cel mare – tot spitalul se adunase cu acel prilej. Când au intrat, împingând mașinăria până la patul meu, mai întâi am crezut că un nou locatar luase spațiul în stăpânire. Instalat la Berck de câteva săptămâni, mă apropiasem din ce în ce mai mult, cu fiecare zi, de țărmurile conștiinței, dar tot nu înțelegeam ce legătură ar fi putut exista între mine și un scaun cu roțile.

Nimeni nu-mi desenase tabloul exact al situației în care mă aflu, așa că, pornind de la șușoteli adunate de ici de colo, îmi făurisem încrederea că-mi voi recupera foarte curând vorbirea și gesturile.

Spiritul meu hoinar își făcea o mie de planuri: un roman, călătorii, o piesă de teatru, comercializarea unui cocteil de fructe, invenție proprie. Să nu mă-ntrebați rețeta, am uitat-o. M-au îmbrăcat imediat. „Face bine la moral!”, a spus sentențios neurologul. După cămașa de spital din nailon galben, aș fi putut, la urma urmei, să mă bucur de cămașa în carouri, de pantalonii vechi și de puloverul lălău, doar că era un coșmar să le-mbrac.

Sau, ca să fiu exact, să le văd trase, după nenumărate contorsionări, peste acest corp flasc și dezarticulat, care nu-mi mai aparținea decât ca să mă facă să sufăr.

După ce, în sfârșit, am fost gata, a-nceput și ritualul. Doi malaci m-au prins de după umeri și de picioare, m-au ridicat din pat și, fără prea multe menajamente, m-au așezat în scaun. Dintr-un bolnav oarecare, devenisem un handicapat. Ca în luptele cu taurii, când ceremonialul îi permite junelui novillero să ia locul matadorului.

N-am primit aplauze, dar a fost cât pe ce. „Nașii“ au făcut cu mine turul etajului, ca să se asigure că poziția așezat nu declanșa spasme incontrolabile, iar eu am stat chitic, prea ocupat să cântăresc brutala scădere a perspectivelor mele. A fost nevoie doar de o pernuță specială pe care să-mi sprijin capul, pentru că se legăna încolo și-ncoace, într-un mod foarte asemănător cu acela al femeilor din triburile africane cărora le-a fost scos șirul de inele care le susținuse gâtul ani la rând. „Sunteți în regulă pentru scaunul cu roțile“, comentă ergoterapeuta cu un zâmbet care încerca să dea cuvintelor sale un aer de veste bună, când, de fapt, acestea răsunau în urechile mele ca un verdict. Brusc, întrezăream realitatea crudă. La fel de orbitoare precum ciuperca unei explozii atomice. Mai tăioasă decât lama ghilotinei. Au plecat cu toții; trei infirmieri m-au culcat înapoi în pat, în timp ce eu mă gândeam la gangsterii din filme, care se străduiesc să înghesuie în portbagajul mașinii cadavrul nefericitului căruia tocmai i-au ciuruit pielea. Scaunul a ajuns într-un colț, părăsit, cu hainele mele aruncate peste spătarul din plastic

albastru-închis. Înainte ca ultimul halat alb să iasă, i-am făcut semn să deschidă televizorul. Era „Des chiffres et des lettres“, emisiunea preferată a tatălui meu. De dimineață, ploaia nu contenea să cadă peste dale.

Rugăciunea

Până la urmă, șocul legat de scaunul cu roțile s-a dovedit salutar. Lucrurile s-au mai limpezit. N-am mai visat cai verzi pe pereți și i-am eliberat din tăcerea lor pe cei dragi, care, de la accident, ridicaseră un fel de baraj de afecțiune în jurul meu. Subiectul nemaifiind unul tabu, am început să vorbim despre *locked-in syndrome*. Mai întâi și-ntâi, e o raritate. Chiar dacă asta nu mă consolează cu nimic, ideea e că sunt tot atâtea șanse să cazi în această capcană infernală câte sunt să câștigi potul cel mare la loto. Aici, la Berck, nu suntem decât doi pacienți cu simptome de L.I.S. (*locked-in syndrome*), iar al meu încă e pus la îndoială. Problema e că pot mișca totuși capul, ceea ce, în principiu, nu figurează în tabloul clinic respectiv. Întrucât majoritatea cazurilor sfârșesc în stadiul de legumă, evoluția acestei patologii e prea puțin cunoscută. Tot ce se știe e că, dacă sistemul nervos se pune din nou în funcțiune fiindcă așa-i tună lui, se comportă asemenea unui fir de păr care crește de la rădăcina creierului. S-ar putea deci să fie nevoie de câțiva ani până să-mi pot mișca degetele de la picioare.

De fapt, eventualele ameliorări trebuie căutate la nivelul căilor respiratorii. Pe termen lung, poți spera

că vei ajunge să te hrănești mai normal, fără ajutorul sondei gastrice, să respiri natural și să suflă astfel încât corzile vocale să vibreze.

Până una-alta, eu aș fi în culmea fericirii dacă aș reuși să înghit excesul de salivă care-mi inundă permanent gura. Nici nu se face zi și eu mă chinui să-mi împing limba în cerul gurii, încercând să declanșez reflexul de a înghiți. În plus, i-am dedicat laringelui meu săculeții cu tămâie care atârnă de perete, aduși din Japonia de niște colege deopotrivă călătore și credincioase. E una dintre pietrele altarului care s-a ridicat de pe urma călătoriilor celor din anturajul meu. Spirittele cele mai felurite au fost invocate, pe toate meridianele lumii, pentru mine. Mă străduiesc să pun ceva ordine în toată această vastă mișcare de suflete. Dacă sunt avertizat că pentru mine au fost aprinse lumânări într-o capelă bretonă ori că s-a îngânat o mantra într-un templu din Nepal, atunci găsesc imediat un țel precis al acestor manifestări spirituale. Așa se face că mi-am încredințat ochiul drept unui ascet camerunez mandat de o prietenă să mă asigure de mizericordia zeilor africani, iar pentru tulburările de auz, m-am bizuit pe bunele relații pe care le are o mamă-soacră pioasă cu călugării unei confrerii din Bordeaux. Periodic, aceștia îmi consacră mătăniile lor, iar eu mă strecor în abație ca să ascult cântările ce se înalță la cer. Rezultatele nu sunt, deocamdată, extraordinare, dar, atunci când șapte frați ai aceluiași ordin au fost strânși de gât de niște islamisti fanatici, e foarte adevărat că m-au durut urechile câteva zile la rând. Totuși, aceste înalte protecții nu sunt decât niște ziduri de

argilă, pereți de nisip, linii Maginot, pe lângă rugăciunea pe care fetița mea, Céleste, o rostește în fiecare seară înainte de a închide ochii. Și, cum adormim aproape în același timp, mă îmbarc la drum către regatul viselor cu această împărtășanie care mă va feri de toate primejdiile.

Cuprins

Prolog	7
Scaunul	11
Rugăciunea	15
Baia	19
Alfabetul	23
Împărăteasa	27
Cinecittà	31
Turiștii	35
Cârnăciorul	37
Îngerul păzitor	41
Fotografia	45
Încă o coincidență	49
Visul	51
Vocea din <i>off</i>	55
O zi cu noroc	59
Urma șarpelui	61
Cortina	69
Paris	75
Leguma	77
Plimbarea	81
Douăzeci la unu	85
Vânătoarea de rațe	91
Duminică	93
Domnișoarele din Hong Kong	97
Mesajul	101
La Muzeul Grévin	103
Fanfaronul	107
„A day in the life“	109
„Prima zi“	117